

Datakonvertittene

Skup 2018

Publisert 16.06.2017

[Del 1](#)

[Del 2](#)

[Del 3](#)

[Del 4](#)

Jonas Alsaker Vikan og Kjerstin Rabås

Richard Sagen (foto), Jonas Nilsson (kode) og Espen Bakken (video)

Adresseavisen 2017

Sammendrag:

«Datakonvertittene» er et prosjekt i fire deler som handler om hvordan en etnisk norsk nordtrønder oppholdt seg blant terrororganisasjonen IS i over ett år. Saken begynte i hvert fall slik, som et forsøk på å skaffe unik, ny informasjon fra Syria.

Funnene gjorde at den vokste til en fortelling om tre unge, hvite menn fra jordbrukskommuner i Norge, Latvia og Finland som plutselig konverterte og reiste til en av de verste terrororganisasjonene verden har sett.

Undersøkelsene våre viste at de tre levde liv preget av utenforskap før de havnet i en radikaliseringsprosess, drevet gjennom datamaskinen og internett. Kanskje var den også drevet av fraværet av menneskelig kontakt og nærhet. Sakene bygger på et stort antall digitale opplysninger fra Syria, gjennomgang av et muslimsk nettforum, feltarbeid i Latvia og kildejobbing over flere år i Norge.

Jonas Alsaker Vikan og Kjerstin Rabås har vært journalister på prosjektet, Richard Sagen jobbet med fotojournalistikken, Jonas Nilsson har hatt ansvar for digital presentasjon og utvikling mens Espen Bakken bidro med videoredigering.

Samarbeid og hjelp fra journalistkolleger i Finland, Tyskland og Latvia har vært avgjørende for resultatet. Prosjektet har stilt store krav til datasikkerhet og kildevern.

Innhold

1. OPPSTART OG MÅL	3
2. ARBEIDET MED SAKEN: METODER OG KILDER	4
2.1 KILDEARBEID 1	4
2.2 RETTSDOKUMENTER	4
2.3 LATVIASPORET	4
2.3.1 Domstoloversikt	4
2.3.2 Berammingslister	5
2.3.3 Straffeloven	5
2.3.4 Rettsmøtene	5
2.3.5 Lokale medier	6
2.4 NY MÅLSETTING	6
2.4.1 Internasjonalt samarbeid	7
2.5 KILDEARBEID 2	7
2.5.1 Kommunikasjonssikkerhet	7
2.5.2 Innhenting av digital kommunikasjon 1	7
2.5.3 Datasikkerhet	7
2.5.4 En «Hail Mary» og forhold til VVP 3.5	8
2.5.5 Innhenting av digital kommunikasjon 2	8
2.6 FINLANDSPORET	9
2.6.1 Forumet: Ummah.com	9
2.6.2 Innsyn: Kareliabrigaden	10
2.7 FELTARBEID LATVIA	10
2.7.1 Med tillatelser og brev	10
2.7.2 Uten tillatelser og brev	10
2.7.3 Intervju	11
2.7.4 Nye dokumenter	11
2.8 INFORMASJONSBEARBEIDING	11
2.8.1 Arkivbase og tidslinje	11
2.8.2 Arkivnøkkel	12
2.9 PRESSEETISKE VURDERINGER	12
2.9.1 Identifisering	12
2.9.2 PSEUDONYM	13
2.9.3 SAMTIDIG IMØTEGÅELSE	13
2.9.4 ANDRE REFLEKSJONER	13
3. PRESENTASJONSGREP	13
3.1 EPISODISK TILNÆRMING	13
3.2 VISUELT UTTRYKK	13
3.3 DIGITALE MELDINGER	14
3.4 INTERAKTIVT KART	14
4. ETTERSPELL	14
4.1 LATVIA	14
4.2 FINLAND	14
4.3 NORGE	14

1. Oppstart og mål

Høsten 2014 reiste tre etnisk norske personer fra Nord-Trøndelag til Syria etter å ha konvertert islam. Adresseavisen ble tatt litt på senga, og dekket ikke disse sakene godt nok.

Våren 2015 ble jeg (Jonas), Kjerstin og flere andre kolleger satt på saken for å forsøke å finne ut hvem de var, og hvorfor de hadde reist. Vi publiserte [en dokumentar](#), og gikk tilbake til annet arbeid i redaksjonen. Jeg og Kjerstin fulgte imidlertid sakene videre, og bidro i avisens dekning da en av dem, her kalt «Øystein», kom seg ut av Syria og ble fengslet i Norge sommern 2016.

I begynnelsen av januar 2017 foreslo Kjerstin at vi to skulle forsøke å lage en ny, større sak om hva «Øystein» hadde foretatt seg i Syria. En god ide, men hvordan skulle det gå til?

«Øystein» satt i varetekt i Oslo mens PST forsøkte å etterforske hans handlinger i Syria. Han hadde ignorert henvendelser jeg sendte ham i 2014, 2015 og 2016. «Øystein» ville fortsatt ikke snakke med oss i 2017.

Vi fulgte rettsmøtene og dokumentene. Dette var i hovedsak repetitive øvelser i å refengsle trønderen uten å by på ny informasjon. PST ville ikke si noe om saken til oss, men kjennelsene viste at de begynte å få kritikk fra domstolen fordi etterforskningen tok for lang tid. PST fikk heller ikke tilgang til Facebook-kontoen til «Øystein» slik at de kunne se hva han hadde foretatt seg på nettet. Vi bestemte oss for å begynne å jobbe mot følgende mål:

Kunne vi finne informasjon som kunne si noe om «Øysteins» situasjon og opptreden i Syria?

I denne fasen så vi også fra rettsdokumentene at PST introduserte et nytt element til saken da «Øystein» igjen ble fengslet:

En lenge fengslingssak som gjelder innsyn i siktedes Facebookkonto. Siktede har ikke villet gi slikt innsyn. Utkastet til rettsanmodning ligger nå hos det nasjonale statsadvokatembetet til behandling. Det er ikke gjort andre etterforskningsskritt i siste periode. Av gjenstående etterforskning har PST opplyst at det vil bli sendt rettsanmodninger til Tyrkia og antagelig til Latvia. Det vil ta tid å få svar på disse. PST ønsker å avhøre siktede på nytt, men siktede er ikke villig til å la seg avhøre. PST har anslått at etterforskningen vil være

1 Fra Oslo tingretts kjennelse 12.01.2017

«Antagelig» Latvia? Hvorfor Latvia?

Rettsdokumentene gjorde at vi begynte å se mot Latvia. Var det et vitne der?

2. Arbeidet med saken: Metoder og kilder

Oppstarten var tidlig i januar. Hovedtyngden av arbeidet ble utført fra begynnelsen av februar og frem til publisering 16. juni. De viktigste metodene og vurderingene er i det videre redegjort for så kronologisk som mulig.

2.1 Kildearbeid 1

Jeg hadde opprettholdt kontakt med en rekke personer etter den første saken fra 2015. Ingen av dem hadde noe å bidra med denne gangen. Latvia var helt ukjent for dem.

2.2 Rettsdokumenter

Kjerstin hadde alle rettsdokumentene fra fengslingsmøtene til «Øystein». Det var seks kjennelser ved oppstarten av prosjektet vårt, og det kom ytterligere fire mens vi jobbet med saken.

I tillegg ba jeg Oslo tingrett om å få samtlige dommer mot norske IS-farere for å se hva PST hadde presentert i de sakene. Etter alle solemerker kom «Øystein» til å bli den niende nordmannen som ble dømt for å ha tilsluttet seg terrororganisasjonen IS. Han hadde i tillegg vært i Syria i nesten 1,5 år, lengst av alle de norske.

Dommene mot de andre norske IS-farerne viste at PST på grunn av krigen ikke hadde tilgang på opplysninger fra syriske myndigheter. PST måtte primært bruke digitale spor og vitner i sine etterforskninger.

2.3 Latviasporet

Siden PST fortalte Oslo tingrett at de arbeidet med en rettsanmodning til Latvia ble vi enige om at jeg skulle forsøke å jobbe mot spor i rettsystemet der borte mens Kjerstin kontaktet eksperter i academia for å skaffe fakta om kultur, religion og geografi. Det skulle gi bredde og kontekst til en sak vi egentlig ikke visste hva handlet om enda.

2.3.1 Domstoloversikt

Latvia ble EU-medlem i 2004 og mye informasjon om rettsystemet er tilgjengelig på engelsk. Via justisdepartementet og domstoladministrasjonen fant jeg etter hvert frem til en oversikt [over domstolene i Latvia](#). Disse sidene var stort sett på latvisk, men oversettingen til google fungerte greit til mitt bruk.

Parallelt med arbeidet for å forstå systemet i Latvia, gikk Oslo tingrett med på å fengsle «Øystein» igjen i februar. I rettsdokumentene fikk PST nok en gang kritikk for treg etterforskning. Latvia ble også nevnt igjen:

med vitnet ■■■ jf. 03.02.06. Når det gjelder rettsanmodningen til Latvia så har aktor opplyst at man vil avvente utarbeidelsen av denne til hovedforhandling i Latvia er avholdt ,dette skal skje i februar/mars. Retten er enig med forsvarer i at det er lite konkrete, reelle etterforskningskritt som er gjort siden forrige fengslingsmøte, og retten er bekymret for sakens fremdrift. Retten forutsetter at det ved neste fengslingsmøte redegjøres nærmere for

2 Fra Oslo tingretts kjennelse 08.02.2017

Siden PST fortalte Oslo tingrett at det dreide seg om en hovedforhandling, tenkte jeg at jeg kunne forsøke å lete ved å følge den latviske oversikten over domstoler og rettsmøter.

2.3.2 Berammingslister

Som i Norge var det mange domstoler, og hver dag behandlet de en haug med saker. De samme offisielle nettsidene hadde [også berammingslister](#) hvor det var oppgitt noe informasjon om hvert rettsmøte:

- A) Dato for saken
- B) Saksnummer
- C) Siktedes navn
- D) Sakens dommer
- E) Paragrafer fra siktelsen

Siden «Øystein» var siktet etter terrorlovgiving tenkte vi at personen vi lette etter i Latvia også var det. Paragrafen var detaljen som kunne snevre inn jakten på nåla i høystakken.

2.3.3 Straffeloven

Jeg fant den latviske straffeloven på nettet, både på latvisk og engelsk. Den lå nedlastbar hos [Legislation Online](#), en gratis database som samler lovgiving fra europeiske land. Legislation Online ble etablert i 2002 som hjelpemiddel for [Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa](#).

Søk i dokumentet på nøkkelord som «war» og «terror» ga treff på noen aktuelle paragrafer:

Section 77. Invitation to War of Aggression

For a person who commits public invitation of a war of aggression or of triggering of military conflict,
the applicable punishment is deprivation of liberty for a term not exceeding eight years.

3 Fra The Criminal Law of Latvia (2013)

2.3.4 Rettsmøtene

Utstyrt med informasjonen jeg hadde funnet om paragrafer, datoanslaget PST oppga til Oslo tingrett og de latviske berammingslistene hadde jeg en bedre sjanse for å finne riktig rettsmøte. Jeg tenkte at en slik sak sikkert ble behandlet av en domstolt i hovedstaden, Riga. Det var ni av dem.

Jeg begynte å se gjennom beramingslistene domstol for domstol for tidsrommet PST hadde anslått for Oslo tingrett. Listene hos Riga City Vidzeme ga omsider et treff på paragraf 77:

DEDIKERT LISTE OVER MOTER
02.21.2017

Riga City Vidzeme tingrett
Alomura Gite 3, Riga, LV-1010

Criminal Justice Institute

Statistisk oppgjør 2.16.2017: 22.23.16

komponent	Under rettssaker	saksnummer	arkiv nummer	siktende	Tilsvarende artikler	Under rettssaker	dommer
verbal	21.02.2017 10:00	11094040816	4-1-1 / 0209-16			oppdaget	Dina Bondare
verbal	21.02.2017 10:00	12502000116	K30-0657-17 / 16		KL 175 p.1 d. KL 175 p.2 d.	oppdaget	Dina Bondare
verbal	21.02.2017 10:00	11087112614	K30-0685-17 / 11		KL 175 p.1 d.	oppdaget	Inese Snikene
verbal	21.02.2017 10:00	11091136415	K30-0580-17 / 11		KL 175 p.1 d. KL 175 p.2 d.	oppdaget	Inese Snikene
verbal	21.02.2017 10:00	11091143615	K30-0595-17 / 11		KL 175 p.1 d. KL 175 p.2 d.	oppdaget	Sigmund Dandav
verbal	21.02.2017 10:00	11091007117	K30-1060-17 / 13		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Sven Lorenz
verbal	21.02.2017 10:00	16870002213	K30-0412-17 / 20		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Sven Lorenz
verbal	21.02.2017 10:00	11815005416	K30-1039-17 / 29		KL 121 p.1 d.	oppdaget	Ingrida Ciano
verbal	21.02.2017 12:00	11091193114	K30-0676-17 / 25		KL 126-3 p.1 d.	oppdaget	Ina Baiko
verbal	21.02.2017 12:00	11091193114	K30-0676-17 / 25		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Una Melamed
verbal	21.02.2017 13:00	11091156916	K30-0759-17 / 23		KL 175 p.1 d.	oppdaget	Sandra Melis
verbal	21.02.2017 13:00	11094045115	K30-1508-16 / 28		KL 175 p.1 d.	oppdaget	Inga Pujits
verbal	21.02.2017 13:30	11091202016	K30-1049-17 / 25		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Una Melamed
verbal	21.02.2017 13:30	11091167115	K30-0330-17 / 25		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Una Melamed
verbal	21.02.2017 13:30	11087130816	K30-1064-17 / 25		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Una Melamed
verbal	21.02.2017 14:00	11904011015	K30-0468-17 / 18		KL 253-1 p.3 d.	oppdaget	Dina Bondare
verbal	21.02.2017 14:00	11815000014	K30-0209-17 / 10		KL 253 p.1 d. KL 253-1 p.2 d. KL 253 p.1 d. KL 253-1 p.2 d. KL 253 p.1 d. KL 253-1 p.2 d.	oppdaget	AGITA Dambrenoka
verbal	21.02.2017 14:00	11087112015	K30-0401-17 / 5		KL 180 p.1 d.	oppdaget	Inna Raiko
verbal	21.02.2017 14:30	11087128916	K30-0954-17 / 13		KL 176 p.1 d. KL 193 p.2 d.	oppdaget	Sven Lorenz

4 Skjerm bilde av beramingsliste for Riga Vidzeme domstol i februar 2017

Beramingslisten fortalte hva den siktede mannen het, datoen passet og han var siktet etter de «riktige» paragrafene. Men hvem var han? Hvorfor var han interessant for norske PST i saken mot nordmannen «Øystein»?

2.3.5 Lokale medier

Parallelt med forsøkene på å identifisere mannen gjennom å tråle rettssystemet i Latvia googlet jeg etter saker i lokale medier. Jeg fant noen hvor en undersøkende redaksjon hos rikskringkasteren LSM, hadde identifisert mannen med fornavn. Han var 21 år og Latvias eneste fremmedkriger. Han var også etnisk hvit, i likhet med «Øystein». Sakene fortalte videre at de lokale journalistene hadde oppsøkt familien til 21-åringen for å bli jaget på dør med en kost.

2.4 Ny målsetting

Jeg ringte LSM og redaksjonen satte meg i kontakt med journalist Linda Sloka. Hun bidro til å dytte undersøkelsene våre videre. Sloka fortalte meg at latvieren visstnok hadde en venn fra Finland. Også denne mannen dro til Syria, angivelig sammen med latvieren. Han var etnisk finsk og lys i huden.

Jeg fortalte Kjerstin og reportasjeledelsen i Adresseavisen om dette og begynte selv å se omrisset av en historie som var mer omfattende enn den vi skulle lage om «Øystein» og Syria:

Her var det tre menn som tilsynelatende hadde konvertert på kort tid, uten kontakt med tradisjonelle muslimske miljøer og så reiste de til IS. Vi måtte undersøke om historiene deres overlappet.

Kjente de hverandre? Hadde de hatt noen betydning for hverandres valg? Kunne historiene deres si noe om hvorfor noen forlater hjemmene sine i trygge Nord-Europa for å dra til en uoversiktlig krig i et land langt borte som de i utgangspunktet ikke har tilknytning til?

2.4.1 Internasjonalt samarbeid

Linda Sloka var den første internasjonale kontakten i denne saken. Hun hjalp meg med å svare på spørsmål om hvilken adgang journalister hadde til siktede og aktørene i rettsmøter i Latvia – og hvilke rettigheter journalister har der borte. Sloka fortalte videre at hun selv hadde snakket med en kollega i finsk rikskringkasting, YLE, og ga meg kontaktinformasjon til journalisten. Sara Rigatelli hadde dekket den finske vennen til latvieren, og bidro til undersøkelsene våre i Finland.

Nina Selbo Torset i Aftenposten satte meg i kontakt med Volkmar Kabisch i ARD, den tyske allmennkringkasteren. Kabisch satt på et internt IS-register som hadde blitt smuglet ut og hjalp oss med å søke etter «Øystein», latvieren og den finske mannen.

Velvilligheten til disse kollegaene førte til at vi etterhvert kom nærmere også historiene til mennene i Latvia og Finland.

2.5 Kildearbeid 2

Funnene fra Latvia var interessante selv om de ikke hadde ført med seg noe konkret. Jeg hadde begynt arbeidet med å forsøke å få treffe latvieren (se 2.7) i fengsel da jeg kontaktet personer i Norge igjen.

2.5.1 Kommunikasjonssikkerhet

Jeg har tidligere brukt Signal i flere andre saker, men i dette prosjektet har det vært det primære kommunikasjonsverktøyet både med kilder og kolleger i Adresseavisen. Signal er en app som er avlyttingsfri og som tilbyr regelmessig, automatisk sletting av chattelogg. Den gir et godt vern for utsatte personer, og kunnskap om den innbyr til tillit hos kilder.

2.5.2 Innhenting av digital kommunikasjon 1

Erfaring fra andre prosjekt gjør at jeg som regel går litt frem og tilbake til kilder, og at jeg deler informasjon om funn som jeg gjør på veien, når det er forsvarlig. Det gjorde jeg også i denne saken selv om utgangspunktet var at kildene ikke hadde noe å bidra med.

Etter diskusjoner og informasjon om at vi forfulgte spor i Latvia fikk jeg imidlertid tilgang til digital kommunikasjon som involverte «Øystein». Materialet var svært fragmentert og gikk over et bredt tidsrom, men det var helt klart av stor nyhetsverdi. Jeg fikk også opplysninger som indikerte at det eksisterte store mengder slikt materiale. Det ønsket vi å få tilgang til, i første omgang uten å lykkes. Selv om jeg jobbet over tid klarte jeg ikke å utløse mer av materialet.

2.5.3 Datasikkerhet

Fordi jeg, ut fra et kildevernsperspektiv, hadde fulgt nøye med på historien om beslaget av Ulrik Imitaz Rolfsens materiale i 2015, var jeg bekymret for at det jeg hadde innhentet skulle komme på avveie, usikret.

Filene jeg fikk tilgang til kom over Signal. Det er svært upraktisk, men i denne sammenhengen måtte det skje slik for å sikre dataene. Jeg opprettet en kryptert «lomme» som dataene ble oppbevart i, etter anbefaling fra Runa Sandvik, sikkerhetsdirektør i New York

Times. Jeg har kjent Sandvik lenge, og rådfører meg regelmessig med henne for å være oppdatert på data- og digital sikkerhet. Hun anbefalte programmet Veracrypt til mitt formål. Det er relativt enkelt og sikkert så lenge passordet er sterkt nok. Før jeg fjernet alle spor av overføringen ble det opprettet en kopi, også kryptert, på en enhet som kun sjefredaktøren fikk tilgang til.

Med noen data på plass var beskjeden fra reportasjeledelsen at vi kanskje kunne begynne å skrive. Før det ville jeg gjøre et siste forsøk på å få tak i mer.

2.5.4 En «Hail Mary» og forhold til VVP 3.5

I amerikansk fotball er en «Hail Mary» et veldig langt kast som av den årsak har svært liten mulighet for å lykkes. I denne saken og sammenhengen er dette et bilde på det siste forsøket på å få tilgang til mer informasjon fra Syria.

Fremgangsmåten var problematisk. Partene jeg jobbet mot hadde naturligvis krav på et absolutt kildedvern, ingen skal få vite eller kunne finne ut at de var i kontakt med en journalist. For å unngå å komme i konflikt med 3.5 i Vær Varsom-plakaten kom jeg frem til følgende tilnærming:

- 1) Partene ble spurt om det kunne være aktuelt å komme i kontakt med andre
- 2) 1) skjedde uten at partene fikk vite identiteten til hverandre
- 3) Samtlige parter var villig til å snakke, under disse forutsetningene
- 4) Forstod de, og var de komfortable med at ved å formidle kontakt ville deres identitet bli kjent for hverandre?
- 5) Etter en grundig gjennomgang og positive svar på 1) og 4) ble kontakt formidlet

Jeg hadde ingen tro på at dette kunne føre frem, men fikk plutselig beskjed om at jeg skulle få tilgang til mer data. Materialet var denne gangen mange ganger større enn det jeg hadde sikret tidligere. Det var av en slik bredde, også tidsmessig, at det ville få avgjørende betydning for målet vårt om å fortelle noe om «Øysteins» tid i Syria.

2.5.5 Innhentning av digital kommunikasjon 2

Det nye materialet måtte gjennomgås fysisk på et sted utenfor redaksjonslokalene. Å gjennomføre dette bød på flere utfordringer. Den største var at jeg måtte dra alene, i strid med mine egne regler for vanskelige saker. Jeg valgte denne fremgangsmåten:

- 1) Ingen visste hvor jeg skulle, med unntak av sjefredaktør og Kjerstin
- 2) Mobiltelefonen min ble liggende i redaksjonslokalene, påslått som vanlig
- 3) Jeg hadde med meg en avslått telefon, lånt av en tilfeldig kollega som ikke jobbet med saken. Dette var ment som en slags sikkerhetsventil, hvis noe skjedde
- 4) Jeg hadde også avtalt flere tidspunkt for å varsle sjefredaktør om fremdrift, og når jeg var «ute»
- 5) Alt som ble kjøpt den dagen ble handlet med kontanter, som var tatt ut i mindre beløp på vanlig måte flere dager i forkant

Heldigvis opplevde jeg ingen problemer knyttet til møtet, og det digitale materialet var i hus.

2.6 Finlandsporet

Ved hjelp fra Sara Rigatell i finsk rikskringkasting kom jeg over noen nettprofilene som tilhørte den hvite, finske mannen som kjente latvieren. Han fremsto som langt sintere enn «Øystein» og latvieren. I likhet med de to andre var han oppvokst i utkantstrøk, han hadde hatt problemer med å få seg venner og opplevde å være isolert.

Jeg brukte de ulike pseudonymene hans til å søke etter mer nettinnhold knyttet til «den finske», som var krigernavnet han tok da han kom til Syria.

2.6.1 Forumet: Ummah.com

Det viste seg at latvieren og finnen, som var jevngamle, hadde blitt kjent gjennom et dataspill. Etter at de konverterte var de veldig aktive under pseudonym på et muslimsk nettforum med over 100 000 brukere, Ummah.com.

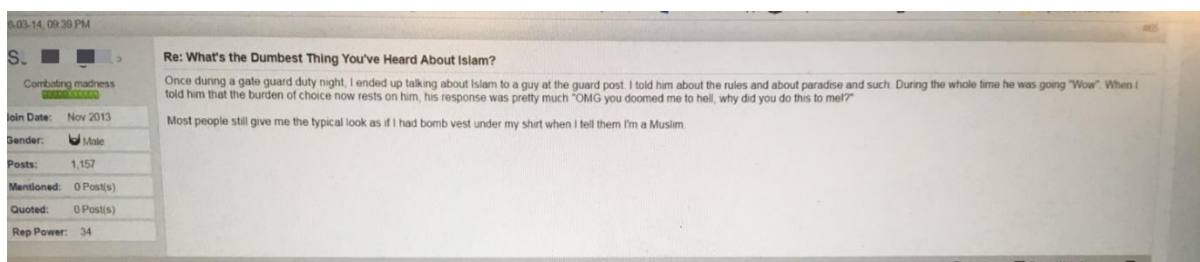
Forumet har undertråder som «New muslims support area», «Islamic parenting», «Marriage».

Siden jeg kjente til brukernavnene kunne jeg følge og lese over 3000 innlegg som de to skrev i løpet av året frem til de reiste til Syria. Jeg lagret hundrevis av skjermbilder. De ble også printet ut og satt inn i mapper, sortert på dato.

5 Skjermbilde av et av latvierens innlegg på Ummah.com

Det var mye informasjon om radikaliseringsprosessen til de to mennene, om utenforskap, psykiske problemer, følelser og – kanskje mest oppsiktsvekkende – at den finske mannen avtjente vanlig verneplikt, noe som han så som en måte å trene seg opp til det han skulle gjøre i Syria.

6 Skjermbilde av et av finnens innlegg på Ummah.com

Utsagnene var så utrolige at de måtte sjekkes ut, var det bare skryt?

2.6.2 Innsyn: Kareliabrigaden

Jeg rettet henvendelser til hærkommandoen i Finland, og ba om innsyn i finnens militære rulleblad. De ga meg ikke dokumentene, men etter hvert fikk jeg bekreftende svar på spor jeg hadde funnet i finnens meldinger på forumet:

- 1) Han hadde truet en medsoldat på livet da finnen fikk et raserianfall
- 2) Han var straffet for dette
- 3) Den finske hæren hadde ikke sett noen tegn til at mannen var inne i en radikaliseringsprosess
- 4) Dato for dimmitering viste at finnen møtte latvieren i Helsinki dagen etter han var ferdig med verneplikten
- 5) Finnen reiste til Syria cirka fire måneder etter han var ferdig i hæren

2.7 Feltarbeid Latvia

Da jeg fant navnet på latvieren avklarte jeg med redaksjonsledelsen at vi kunne reise dit for å snakke med ham, dersom det lot seg gjøre. Så begynte en møysommelig prosess for å få til det.

2.7.1 Med tillatelser og brev

Jeg kontaktet justismyndighetene som opplyste at jeg måtte skrive brev til dommeren og til fengselet (se vedlegg 1). Jeg måtte i tillegg få tillatelse fra forsvareren.

På dette tidspunktet hadde jeg ikke mulighet til å bruke tolk, så brevene ble skrevet på engelsk og oversatt via Google. Fra dommerens forkontor og fra fengslet fikk jeg positive svar: Vi kunne få intervjuet latvieren bak lås og slå. Det var bare ett problem, forsvareren var utilgjengelig. Fra Linda Sloka, kollegaen i latvisk rikskringkasting, fikk vi høre at han kunne være vanskelig, men at det ikke skulle være noe formelt i veien for å snakke med klienten hans.

Forsvareren svarte imidlertid ikke på brev, e-post eller telefon. Til slutt ba jeg fengselet om å sørge for å få en avklaring fra den siktede latvieren mens vi hadde funnet flyavganger som passet. Dagen før avreise fikk jeg en e-post fra fengselet som kunne opplyse at latvieren hadde ombestemt seg – etter råd fra forsvareren ville han ikke lenger snakke med oss om forholdet til nordmannen «Øystein». Frustret skrev jeg et brev direkte til latvieren med fem-seks spørsmål om «Øystein» og deres liv i Syria.

2.7.2 Uten tillatelser og brev

Jeg fikk aldri tak i forsvareren til latvieren, men klarte ikke helt å slå fra meg ambisjonen om å gjøre intervjuer der borte. Gjennom Linda Sloka fikk jeg kontaktinformasjon til latvierens far. Problemet her var at han ikke snakket et ord engelsk, og han bodde langt ute på landsbygda.

Så, i forbindelse med en privat helgetur i Brussel kom jeg via felles kjente i kontakt med en nordmann bosatt i Latvia som arbeidet som tolk. Etter å ha fortalt ham om saken, og instruert ham i hvordan han skulle fremføre forespørselen så ringte han latvierens far på mine vegne.

Faren var først mistenksom, og ba om en slags bekreftelse fra oss. Han ønsket at vi skulle svare på et detaljspørsmål fra saken, antakelig for å sjekke at vi ikke var på fisketur. Etter å ha avklart dette, var det bare å kaste seg på flyet. Kjerstin hadde ikke anledning til å være med, men faren gikk med på å møte meg og fotograf Richard Sagen der hvor latvieren hadde vokst opp.

2.7.3 Intervju

Intervjuet fant sted milevis fra Riga, langt ute i et jordbruksområde. Vi måtte møte faren langs motorveien, husene og gårdene ikke hadde adresser. Han var svært imøtekomende, fordi sønnen hans hadde vært tett på «Øystein» fra Verdal i Syria. De to hadde et vennskapelig forhold over nesten ett år. Nordmannen hadde gitt den latviske familien informasjon om sønnen da han var i fengsel i Syria. Allerede her hadde vi fått nye, viktige opplysninger.

Så inviterte faren oss med inn i barndomshjemmet, viste oss pcen sønnen hadde blitt radikalisert ved, lot oss ta bilder og snakke med ham og moren så lenge vi ville. Samtalene førte til at han ga oss mer dokumentasjon.

2.7.4 Nye dokumenter

På vei tilbake til Riga satt vi med en mappe med e-poster, brev og dokumenter fra latvieren. Noe av dette var fra «Øystein» og på engelsk, mens resten var latvierens nedtegnelser. Vi avtalte med tolken at han skulle gå i gang med oversettelser av dette umiddelbart. Da vi landet i Norge hadde vi også fått brev fra latvieren i fengsel hvor han svarte på spørsmålene våre.

2.8 Informasjonsbearbeiding

Undersøkelsene over førte til at vi satt på store mengder informasjon som måtte oppbevares forskjellig før utskrivingsprosessen kunne begynne.

2.8.1 Arkivbase og tidslinje

Den omfattende digitale kommunikasjonen jeg hadde skaffet tilgang til, lå sikret med Veracrypt. Deretter gikk jeg og Kjerstin gjennom alt, først hver for oss og deretter i felleskap. Notater ble gjort for hånd, og disse ble liggende i en mappe og innelåst i et skap på sjefredaktørens plass. Jeg hadde den eneste nøkkelen.

I det digitale arkivet sorterte vi opplysninger på dato. Deretter brukte vi dette til å lage en tidslinje for oppholdet i Syria hvor vi plottet inn det vi mente var spesielt viktige hendelser, både der og i Europa (f.eks IS-angrepet mot Paris). Det var viktig å sette kommunikasjonen inn i en større kontekst.

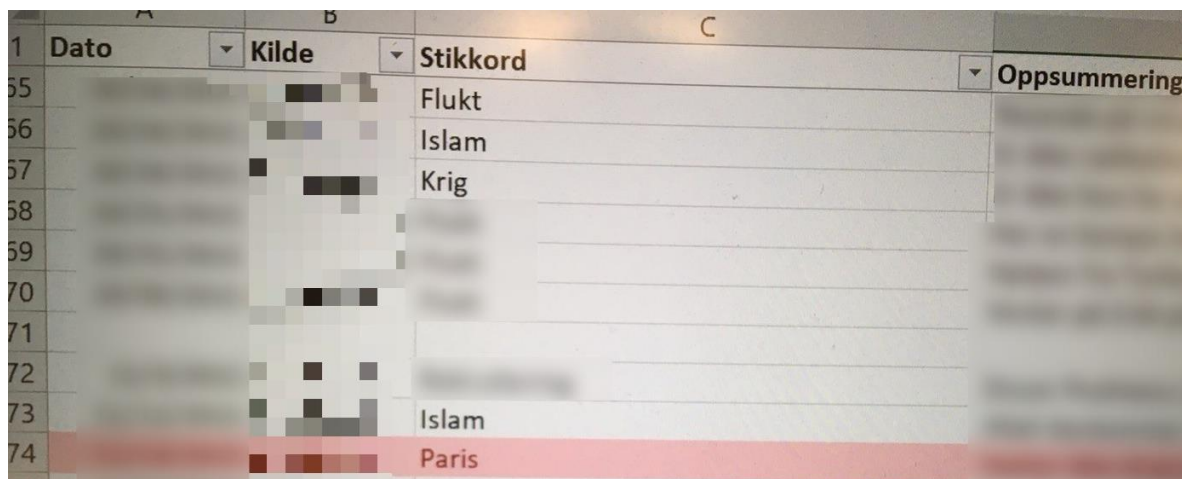
Faktasjekk utvidet tidslinjeprosjektet til også å inkludere merkedager i den militære konflikten, tyrkiske tiltak i grenseområdene mot Syria og den norske håndteringen av hjemvendte syriafarere. Sistnevnte var noe «Øystein» var spesielt opptatt av der nede.

Disse momentene ble hentet gjennom standard nyhetsjobbing: Søk i internasjonale og nasjonale medier, kontroll av fakta, språkuttrykk og andre funn. I denne prosessen hadde

Kjerstin dialog med et knippe forskere. Statistikk over tapstall fant hun hos den uavhengige organisasjonen [Airwars](#). Ulike FN-rapporter ble også brukt som kilder.

2.8.2 Arkivnøkkel

Omfanget var en utfordring i seg selv. Det ble behov for å få oversikt raskt. Derfor laget jeg en arkivnøkkel i Excel. Nøkkelen ble lagret kryptert på samme måte som resten av materialet.

	Dato	Kilde	Stikkord	Oppsummering
55			Flukt	
56			Islam	
57			Krig	
58				
59				
70				
71				
72				
73			Islam	
74			Paris	

7 Skjermbilde av arkivnøkkelen som skulle gi oversikt over materialet vårt

Det var, som med mye annet i denne saken, kildevernsmessige utfordringer ved å systematisere og lagre på denne måten. Jeg tenke på denne måten da jeg laget nøkkelen:

- 1) Alle opplysninger om kilder måtte være anonymiserte ut fra et randomiseringsperspektiv, også her. Eventuell tilgang til nøkkelen skulle ikke kunne føre til identifisering av noen eller noe
- 2) Jeg laget egne stikkord om innholdet
- 3) Jeg laget en egen oppsummering som skulle gi kjapp oversikt uten å måtte gå inn i arkivbasen hver gang det var spørsmål om noe.

Jeg innså etterhvert at det var svakheter med opplegget: I fremtiden vil slike nøkler bli oppbevart på et annet kryptert lager, sikret bak et annet passord.

Vi hadde en perm med utskrift av det mest sensitive materialet. Permen ble også oppbevart i det låste skapet på sjefredaktørens plass. Dette var nødvendig i skriveprosessen. Alt utskrevet materiale ble makulert umiddelbart etterpå i en kontrollert prosess.

2.9 Presseetiske Vurderinger

2.9.1 Identifisering

Adresseavisens ledelse bestemte at nordmannen «Øystein» samt latvieren og finnen skulle anonymiseres i tråd med momentene beskrevet i Vår Varsomplakatens 4.7. Disse personene var ikke dømt da saken ble laget. Adresseavisens etiske retningslinjer sier også at avisen skal være restriktiv med identifisering i kriminalsaker.

2.9.2 Pseudonym

Jeg har operert under pseudonym på nettforumet Ummah.com. Forumet, som ligger i utlandet et sted, er tilgjengelig gjennom registrering. Min vurdering var at jeg skulle unngå å legge igjen opplysninger der, etter et føre-var-prinsipp. Jeg har forholdt meg passiv, kun brukt forumet til å innhente informasjon, og ikke vært i direkte kontakt med forumets brukere.

2.9.3 Samtidig imøtegåelse

«Øystein» har blitt kontaktet et stort antall ganger siden 2014 uten at han har svart. I forbindelse med denne saken ble han kontaktet gjennom sin advokat, uten at det førte til at han ønsket å la seg intervju eller snakke med oss. Før publisering ble han foreholdt opplysningene som skulle publiseres, og stilt en lang rekke spørsmål. Han valgte å svare på ett av dem.

2.9.4 Andre refleksjoner

Åtte andre nordmenn var dømt for å ha sluttet seg til IS i Syria. Vi noterte oss at «Øystein» ble oppfattet på lik linje med disse mennene. Var han det, eller gjorde hans etnisitet og bakgrunn at han skilte seg fra østlendingene som i hovedsak hadde hatt tilknytninger til norske, radikale miljøer?

Vi hadde ingen «vinkel» til saken, kun et mål om å kunne beskrive hvordan «Øysteins» tid i Syria hadde vært. Både under prosessen og rundt publisering måtte vi forholde oss til at selv om vi hadde et rikt tilfang av opplysninger, så satt vi antakelig kun på noen få deler av et større totalbilde.

Det var vel ingen klare svar, men vi måtte notere oss at de opplysningene vi klarte å samle så ut til å tyde på «Øysteins» situasjon var en annen selv om det juridiske hele tiden tilsa at han kom til å bli straffet på samme måte som Østlandsmiljøet.

3. Presentasjonsgrep

Utvikler og designer Jonas Nilsson ble tidlig koblet på for å gi den digitale versjonen en spesiell utforming. Et ufravikelig krav er at alle grepene også skulle fungere på mobil.

3.1 Episodisk tilnærming

Redaksjonsledelsen hadde tidligere bedt oss utforske episodisk tilnærming til historiefortelling, blant annet i en sak jeg tidligere hadde laget. Da passet det ikke, men nå følte jeg at jeg hadde et rikt nok materiale, og en historie som var mangeslungen nok til at jeg kunne prøve. Det ble fire deler, totalt 58 000 tegn, og de ble publisert på «Netflix»-måten. Digitalt gikk alt ut samtidig mens det ble porsjonert i papirutgaven.

3.2 Visuelt uttrykk

Kjernen i denne saken var store mengder digital kommunikasjon som har blitt overført via dårlige nettløyn fra en nedbombet krigssone. Digitale presentasjoner har lett for å bli for rene. For å kommunisere sakens utgangspunkt valgte designer å «ødelegge» de fire sakenes toppbilder. Dette ble gjort ved å forskyve deler av bildenes røde, grønne og blå fargekanal, for å gi dem et uttrykk som bilder kan få når overføringen skjer med tap av bildedata. I tillegg

ble en «rufsete» bakgrunn lagt inn for å myke opp overgangen mellom seriens «ødelagte» toppbilde og rene tittelfelter. Dette skulle forsterke at saken omhandler steder og personer som er rammet av krig.

3.3 Digitale meldinger

Den digitale meldingsutvekslingen er et helt sentralt og bærende element i saken. Den visuelle presentasjonen av disse måtte skille seg fra den «vanlige» teksten:

Meldingene er satt i en monospace-skrift som gir assosiasjoner til digitale fonter, og animeres inn med fire forskjellige teksturer, likt det man finner i moderne kommunikasjonsplattformer. Vi brukte hvit tekst på svart bakgrunn for alle meldinger sendt fra Syria, den samme fargepalletten som flagget til IS har. Det visuelle uttrykket hadde også et kildevernaspekt, og avslører ikke hvilke plattformer som ble benyttet til kommunikasjonen.

3.4 Interaktivt kart

Vi kunne bruke den innsamlede informasjonen til å lage et interaktivt kart som viste fluktrutene «Øystein» og hans latviske venn skal ha brukt. Kartet er interaktivt og gir leseren mulighet til å følge hver persons reise gjennom og til slutt ut av Syria. I tillegg til å utforske kartet, kan man klikke seg gjennom hendelsesforløpet. Kartet zoomer og panorerer selv for å tilpasse utsnitt etter hvilken del av flukten man leser om.

Navigering mellom de ulike deler av serien er lagt inn i topp og bunn av hver sak.

4. Etterspill

Alle de fire delene ble publisert samtidig 16.06.2017. I forkant hadde vi kontaktet PST med en rekke spørsmål basert på våre funn. PST ønsket ikke å kommentere dem, og viste til at disse temaene var en del av etterforskningen. De opplyste at rettssaken mot «Øystein» var berammet i oktober 2017.

4.1 Latvia

Vi var tilstede da «Øysteins» venn fra Latvia ble dømt til 4 års fengsel for oppholdet i Syria. Aktoratet anket imidlertid og før jul 2017 ble 22-åringens straff økt til 10 år av lagmannsretten i Riga.

4.2 Finland

Den finske mannen rømte aldri fra Syria slik hans latviske venn og «Øystein». Opplysninger fra vårt arbeid kunne tyde på at han hadde satt pris på å leve som IS-medlem, og at radikaliseringen holdt et fast grep om ham, men vi har ingen opplysninger om hvordan det gikk med ham.

4.3 Norge

«Øysteins» forsvarer kjente ikke til forholdet mellom klienten og latvieren som sakene våre beskrev. Latvieren ble innkalt som vitne til straffesaken mot den norske vennen. Han vitnet via videolink fra Latvia.

Kjerstin dekket saken mot «Øystein». Han fortalte retten om sitt turbulente liv, og hvordan datamaskinen ble avgjørende for hans vei inn i islam. Han ble konfrontert med meldinger til familie hvor han sa han var medlem av IS, og at han var stolt av det. «Øystein» forklarte dette med at han ønsket å skåne familien dersom noe skjedde med ham.

Mange av opplysningene i materialet vårt dukket opp i retten. Innholdet i kommunikasjonen vi skaffet tilgang til stammer fra april 2015 til 31. april 2016. Det ble ikke ført klare bevis for at trønderen deltok i kamphandlinger i den perioden.

I løpet av de første månedene etter at han kom til Syria, fra desember 2014 til april 2015 er det mer usikkert. Et opphold i kommunikasjon fra «Øystein» mellom februar og april kan tyde på at han deltok i en form for militære operasjoner, ifølge dommen.

Retten mente imidlertid det var uklart hva «Øystein» gjorde ved IS-fronten, og la til grunn at han ønsket å dra fra april 2015. Trønderen ble uansett dømt som medlem av organisasjonen. Han fikk 7,5 år i fengsel. Dommen er anket.

Jonas Alsaker Vikan | 928 28 316 | jonas.vikan@adresseavisen.no

Kjerstin Rabås | 952 12 969 | kjerstin.rabas@adresseavisen.no

Richard Sagen | 951 98 665 | richard.sagen@adresseavisen.no

Jonas Nilsson | 952 27 223 | Jonas.nilsson@adresseavisen.no

Espen Bakken | 975 78 564 | espen.bakken@adresseavisen.no